

АДАБИЙЁТ ва САНЪАТ

Алишер Навоий таваллудининг 550 йиллиги олдидан

ЧИНАКАМ БЕЗАК

Шарқ адабиётидан, шу жумладан ўзбек классиги адабиётидан адаб ва ҳаёл масалалари ҳамиси кўтта аҳамият бериб келинган. «Адабийт» атамасининг «адаб» сўзин билан боғланганинига ҳам кўтта майм бор. Яъни кишилар адабиётдан биринч навбатда яхши хуљодобин ўрганишини кўзда тутидилар.

Алишер Навоий ижодидан, хусусан шеъриятида одоб-ахлоқ мавзузи етакчи мавзулардан бирорид. Улуг шиорининг «Хайратлаб-абор», «Махбубл-қулуб», «Назмул-жавоҳир» каби асарларини ўқир эканмиз, бу нодир адабий ёдгорликларда ушбу масалаларга юқсанак инсоннаварларни ва ҳаличиларни билан ёндошлаганини кўрамиз. Навоий «Хайратлаб-абор» достонидан одоб мавзуяни маҳсус бир мақолатни бағишилар экан, унда шонр одамлар ўзегалларан мансаби ёки ота-боборлар, насл-насади туфайли эмас, балки кўп вақт ҳалоллиги, одоби, кишиларга юмшоқ муомаласи билан хурматни ва азиз бўлишларини таъкидайди ва дейди:

Элга шараф бўлмади жоху наасаб,
Лек шараф келди ҳаёву адаб.
Чунки ёғим манбаг улди ҳаё,
Қараша тупронги қўйлар киме.

Бўлмас адабисиз кишилар аржуанд,

Паст этар ул хайден чархи баланд.

Навоий «Назмул-жавоҳир» асаридан ўзининг шу фикрини робий шаклига солиб, янада бошқароқ ва тасъирлик килиб ифодалашга ёришган. Шоир фикрича, книгига тоҳ ҳам, жига ҳам ҳадиқини безак бўла олмайди. Унга тойин чинакин берасиз — бу адаб ва ҳадиқи. Ҳамки адабисиз бўлса у дунёда энг бахтсиз одам бўлиб, унинг иши доим хом ва ҷала. Гапнинг худосаси, ўзининг эр деб бўлсанг, ҳақиқий зийнат сифати адабни танла:

Зевар кишига не тожу не афсан бил:
Ул зевар адаб бирла ҳаё даҳар бил.
Ҳар кимки адабисиз, — ишни айтар бил.

Алишеса, эранларга адаб зевар бил.

Одоб ҳақида гар борар экан, Навоий одобнинг муҳим бир белгиси деб ҳаёни билад. Шоир бунда жаҳолатдан, қўйлинидан манманлидан ўзини тишини, одамлар билан хушумомала бўлиши, ўз шахсий манфаати йўлда беҳаёлик, яъни оғлирли, андишасизлик қимласликни, ўйлаб гар гапириши, ўртада пардан сақлашни тушунади. Навоийча, ҳаё билан иш тутган одам күёш сингари шараф чўйқисидан ўрин эгалаган одамдир: ҳаё саодат бустони устидаги булиб, у ердаги ўсимликлар оламини кўктириди; айни вақтда ҳаё кишини ёмон хислатлардан асрорчи вода одамларнинг кўзини турли чанг-тўзонлардан, ҳар қандай ёмонликлардан тутишиб тўрувчи ниқобдир:

Авжи шараф узра офтоб ўлди ҳаё;
Бустон саодатга саҳоб ўлди ҳаё.
Маҳмум ҳасонга ҳижж ўлди ҳаё;
Эл айнига гўёки ниқоб ўлди ҳаё.

Шоир «Махбубл-қулуб» асаридан «Фосиқдин ҳаё тилама, золимдин вафотилама», деб ёзар экан, бунда у фикр-фужур ботқига ботган одамдан ҳамда одамларниң ҳаёни ёшишга, зуми қилиш билан яшаши ўрганган одамдан ҳаё ва вафо кутма, улдай одамларга бундай сифатлар бегона! — демоқчи бўлади.

У яна шу асаридан: «Ҳилму ҳаё аҳди ҳар ерда аржумандур, улуглар назаридан аржумандор», — деб ёзар экан, бу билан яна бир марта одобли, ҳаёни кишиларниң жамиятда, хусусан тушунган одамлар даврасида азиз ва ётни-

Назм дафтаридан

Заррасин кўрсангиз бузруквор падар,
Эҳтимол жонимини эзмасди кадар.

ОҚСОҚ ОҚСОҚОЛ

Ҳиргойн қимлоқда оқсоқ оқсоқол,
Таёқда таинги, бир оёқли у.
Оқсоқ бўла ҳамки қувон оқсоқол,
Юзида, кўзиди анигл, ним кулу.
Ҳиргойн қимлоқда оқсоқ оқсоқол,
Таёқда таинги, азбазўр юриб.
Сен нега юрибсан берагем, бемалол,
Ҳиргойн қимайсан сорғ бўлатириб?

Абдуқодир ҲАЙИМТЕМОВ,
Филология фанлари доктори,
профессор.

Избрати ҳикоятлар

Тошкентимиз ҳақида ҳар бир ишон ўйласин.

Ўйласину-ўйласин, бо амри виждан ўйласин.

Тошкентин майноси — монолит, мажхам демак эрур.

Кент майноси — бикр, метин, сандогон ўйласин.

Ҳар ёнда дўстларни бор, ўзин хону, ўзин беко.

Ҳамма милялар, ирку-қабиласи бир жон, ўйласин.

Тошкент юзининг амуд урганда ҳам зин кетмади.

Ҳеч кувват пророди азомас, имкон ўйласин.

Ҳар нечук оғратни ўнглиш зафар кучган бу эл,

Бунда ақлу, бунда идрок, илму-ирфон, ўйласин.

Нону, нозу-незматини донон ўйласин.

Шул шахарда истиномат. этучи ҳар жонинор,

Шукр этишдан келгуси ҳузур, ҳар он ўйласин.

Кекса юрак мавжлари

ИНСОН ЎЙЛАСИН

Тошкентимиз ҳақида ҳар бир ишон ўйласин.

Ўйласину-ўйласин, бо амри виждан ўйласин.

Тошкентин майноси — монолит, мажхам демак эрур.

Кент майноси — бикр, метин, сандогон ўйласин.

Ҳар ёнда дўстларни бор, ўзин хону, ўзин беко.

Ҳамма милялар, ирку-қабиласи бир жон, ўйласин.

Тошкент юзининг амуд урганда ҳам зин кетмади.

Ҳеч кувват пророди азомас, имкон ўйласин.

Ҳар нечук оғратни ўнглиш зафар кучган бу эл,

Бунда ақлу, бунда идрок, илму-ирфон, ўйласин.

Нону, нозу-незматини донон ўйласин.

Шул шахарда истиномат. этучи ҳар жонинор,

Шукр этишдан келгуси ҳузур, ҳар он ўйласин.

Кекса юрак мавжлари

ИСОН ЎЙЛАСИН

Тошкентимиз ҳақида ҳар бир ишон ўйласин.

Ўйласину-ўйласин, бо амри виждан ўйласин.

Тошкентин майноси — монолит, мажхам демак эрур.

Кент майноси — бикр, метин, сандогон ўйласин.

Ҳар ёнда дўстларни бор, ўзин хону, ўзин беко.

Ҳамма милялар, ирку-қабиласи бир жон, ўйласин.

Тошкент юзининг амуд урганда ҳам зин кетмади.

Ҳеч кувват пророди азомас, имкон ўйласин.

Ҳар нечук оғратни ўнглиш зафар кучган бу эл,

Бунда ақлу, бунда идрок, илму-ирфон, ўйласин.

Нону, нозу-незматини донон ўйласин.

Шул шахарда истиномат. этучи ҳар жонинор,

Шукр этишдан келгуси ҳузур, ҳар он ўйласин.

Кекса юрак мавжлари

ИСОН ЎЙЛАСИН

Тошкентимиз ҳақида ҳар бир ишон ўйласин.

Ўйласину-ўйласин, бо амри виждан ўйласин.

Тошкентин майноси — монолит, мажхам демак эрур.

Кент майноси — бикр, метин, сандогон ўйласин.

Ҳар ёнда дўстларни бор, ўзин хону, ўзин беко.

Ҳамма милялар, ирку-қабиласи бир жон, ўйласин.

Тошкент юзининг амуд урганда ҳам зин кетмади.

Ҳеч кувват пророди азомас, имкон ўйласин.

Ҳар нечук оғратни ўнглиш зафар кучган бу эл,

Бунда ақлу, бунда идрок, илму-ирфон, ўйласин.

Нону, нозу-незматини донон ўйласин.

Шул шахарда истиномат. этучи ҳар жонинор,

Шукр этишдан келгуси ҳузур, ҳар он ўйласин.

Кекса юрак мавжлари

ИСОН ЎЙЛАСИН

Тошкентимиз ҳақида ҳар бир ишон ўйласин.

Ўйласину-ўйласин, бо амри виждан ўйласин.

Тошкентин майноси — монолит, мажхам демак эрур.

Кент майноси — бикр, метин, сандогон ўйласин.

Ҳар ёнда дўстларни бор, ўзин хону, ўзин беко.

Ҳамма милялар, ирку-қабиласи бир жон, ўйласин.

Тошкент юзининг амуд урганда ҳам зин кетмади.

Ҳеч кувват пророди азомас, имкон ўйласин.

Ҳар нечук оғратни ўнглиш зафар кучган бу эл,

Бунда ақлу, бунда идрок, илму-ирfon, ўйласин.

Нону, нозу-незматини донон ўйласин.

Шул шахарда истиномат. этучи ҳар жонинор,

Шукр этишдан келгуси ҳузур, ҳар он ўйласин.

Кекса юрак мавжлари

ИСОН ЎЙЛАСИН

Тошкентимиз ҳақида ҳар бир ишон ўйласин.

Ўйласину-ўйласин, бо амри виждан ўйласин.

Тошкентин майноси — монолит, мажхам демак эрур.

Кент майноси — бикр, метин, сандогон ўйласин.

Ҳар ёнда дўстларни бор, ўзин хону, ўзин беко.

Ҳамма милялар, ирку-қабиласи бир жон, ўйласин.

Тошкент юзининг амуд урганда ҳам зин кетмади.

Ҳеч кувват пророди азомас, имкон ўйласин.

Ҳар нечук оғратни ўнглиш зафар кучган бу эл,

